



19. Yüzyılda Filistin’de Yahudiler Üzerinde İngiliz Ve Amerikan Himayesi *English And American Protection On Jews In Palestine In The 19th Century*

İbrahim SERBESTOĞLU*

Özet

19. yüzyılda başta Rusya ve Doğu Avrupa’da olmak üzere Avrupa’nın değişik bölgelerinde kıyım uğrayan Yahudiler, toplu göçlere başladılar. Osmanlı egemenliğinde bulunan Filistin toprakları da Yahudilerin yerleşmeyi arzu ettiği yerlerden biriydi. Yahudilerin bu isteği doğrultusunda İngiltere, Filistin’de Yahudi yurdu kurmak için harekete geçti. Ancak İngiltere’nin gerçek amacı Uzakdoğu’daki sömürgelerine giden yolda nüfuz alanlarını arttırmak ve Avrupa’ya, istenmeyen Yahudilerden kurtarmaktı.

Amerika Birleşik Devletleri ise, Rusya göçleriyle artan Yahudi lobi faaliyetleri sonucunda Osmanlı topraklarındaki Yahudilerle aktif olarak ilgilenmeye başladı. Yahudiler de kapitülasyonlardan yararlanmak için bu devletlerin himayesine sığınmıştır. Çalışmamız İsrail Devleti’nin kurulmasında önemli rol oynayan İngiltere ve ABD’nin, Filistin’e göç eden Yahudileri himayesini ve Osmanlı Devleti ile yaşanan tartışmaları incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Filistin, Yahudi, Himaye

Abstract

Jews, who had been massacred in Russia and in various regions of Europe especially in the East Europe, began mass migration. Palestine, which was under the sovereignty of Ottomans, was one of the places where Jews wished to settle in. According to this wish of Jews, English government took action to found a Jewish country in Palestine. However the real purpose of English government was to increase its influence areas on the way to its colonies in the Far East and also to save Europe from undesirable Jews.

On the other hand American government began to interest with the Jews in Ottoman lands actively as the result of the Jews lobby actions which had increased with migration from Russia. Jews tied to these states in order to benefit from the capitulations. Our study examines the protection of Jews, who migrated to Palestine, by English and American governments against Ottoman State. Because English and American government acted a part in the foundation of Israel.

Key Words: Ottoman State, Palestine, Jews, Protection

* Yrd. Doç. Dr.; Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi – Samsun.

Giriş

Tarihin en eski milletlerinden olan Yahudiler, Kudüs ve çevresinde yaşıyordu. Asurluların, devletlerini ele geçirmesiyle Yahudilerin sürgün hayatı başladı ve bu sürgün Babilliler döneminde devam etti. Yahudiler, zamanla geri dönmeyi başardılarsa da huzurlu bir yaşam bulamadılar. Çünkü Kudüs’e dönen Yahudiler, çeşitli devletlerin hâkimiyetine girmek zorunda kaldılar. Bölgede Roma İmparatorluğu’nun hâkimiyeti sağlaması Yahudiler için önemli sonuçlar doğurdu. Roma iktidarına karşı ayaklanan Yahudiler, tekrar sürgün edildi ve köle olarak satıldı. Bu olay, sonraki dönemlerde, dünyanın değişik coğrafyalarında Yahudi nüfusunun varlığının temel sebebini oluşturdu¹.

Yahudilerin değişik coğrafyalara göç etmesi zorlu yaşam koşulları altında yaşamlarının devamı anlamına geliyordu. Almanya, XI. yüzyılda Yahudileri katlederken; İngiltere, XIII. yüzyılda topraklarında Yahudileri istemiyordu. İngiltere’nin yasakçı politikasını Fransa izlemiştir. İspanya’da, Müslümanlarla birlikte yaşama imkânına sahiplerken, Müslümanların, İspanya’da hâkimiyetlerini kaybetmelerinin ardından, Yahudiler için din değiştirme dahi çözüm olmadı. Engizisyon mahkemeleri ve gettolar adeta Yahudilerle özdeşleşmiştir. İstenmedikleri ülkelerden kaçabilen Yahudiler, Danimarka, Hollanda, Avusturya gibi doğudaki devletlere sığındılar. Sonraki dönemlerde sınırların değişmesiyle Polonya ve Litvanya taraflarına yerleştirilmiş olan Yahudiler Rusya egemenliğine girmiştir².

Bu süreçte Yahudilerin, yardım istediği ve kendilerini kurtarmasını beklediği devletlerden birisi de Osmanlı İmparatorluğu’dur. Sultan II. Beyazıd, binlerce Yahudi’yi İspanya’dan alıp, Osmanlı topraklarına yerleştirmiştir. Sefarad Yahudileri olarak adlandırılan grup Selanik, İzmir ve İstanbul gibi Osmanlı şehirlerine yerleştirilmiştir³. Osmanlı millet sistemi içerisinde kendi dünyalarını düzenleyen Yahudiler, ekonomik, sosyal ve kültürel değerlerini yaşatma imkânı bulmuştur⁴.

I. 19. Yüzyılda Baskılar ve Yeni Yahudi Göç Dalgası

18. yüzyıldan itibaren dünya değişim ve dönüşümü hızlı bir şekilde yaşamaya başlamıştı. Sanayi İnkılabı ve Fransız İhtilali, dünyanın gidişatını değiştiren iki önemli olaydır. Sanayi İnkılabıyla, sanayileşmiş devletler Yahudileri, himayelerine alıp, nüfuz alanlarını genişletmek isteyecektir. Fransız İhtilali ise milliyetçi ideolojilerin ön plana çıkmasına yol açmıştır. Başka devletlerin hâkimiyetinde yaşayan azınlıklar kendi devletlerini kurmak için mücadele ederken, hâkim unsurlarsa devletlerini homojen bir

¹ Hikmet Tanyu, *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*, c.1, İstanbul 1979, s. 66-82.

² Ali Arslan, *Avrupa’dan Türkiye’ye İkinci Yahudi Göçü*, İstanbul 2006, s. 13-18.

³ Selanik’te Osmanlı hâkimiyeti öncesi ve sonrası Yahudi cemaatinin oluşumu ve etkinliği için bk: Özgür Kolçak, *Osmanlılarda Bir Küçük Sanayi Örneği: Selanik Çuha Dokumacılığı (1500-1650)*, (İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005.

⁴ 1892 yılında Osmanlı topraklarına Yahudi göçünün 400. yıldönümünde, atalarına yapılan yardımlar dolayısıyla Osmanlı Yahudileri anma faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Bk: Mahir Aydın, “Musevilerin Osmanlı Topraklarına Kabulünün 400. Yıldönümü Kutlamaları”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, c.13, İstanbul 1993, s. 29-39.

yapı üzerine oturtmaya çalışıyordu. Din ile hatta mezheple harmanlanan Avrupa milliyetçiliği, hâkimiyet sahasında farklılıklara tahammül edemiyordu. Yahudiler, bir taraftan ekonomik nüfuz alanı yaratmak için kullanılacak diğer taraftan da Avrupa'dan temizlenmeye çalışılacaktı.

19. yüzyılda Yahudilere karşı soykırım boyutuna varan katliamlar Doğu Avrupa'da yoğun olarak görülmekle birlikte hemen her ülkede yaşanıyordu. Fransa, Alsas-Loren'i Almanya'ya kaybetmenin acısını Yahudilerden çıkartıyordu. Yüzyılın sonlarına doğru Yahudi Yüzbaşı Dreyfus, Almanlar adına casusluk yapmakla suçlanmış ve idam edilmiştir⁵. Almanya'da durum Fransa'dan farklı değildi. Yahudiler, orada da istenmiyordu. Gerek siyasiler gerekse din adamları, Yahudilerin Almanya'ya girmesini engellemeye çalışıyorlardı. 1879-1880'li yıllarda Yahudi karşıtı broşürler basılıp, makaleler yayınlanıyordu⁶.

Yahudilerin, yaşam koşullarının en zor olduğu ülkelerin başında Rusya geliyordu. Yaklaşık beş milyon Yahudi'nin yaşadığı Rusya'da 19. yüzyılın başlarında Çar I.Nikola tarafından Yahudilere, az da olsa vatandaşlık hakları tanınmıştı. Çar II.Aleksandr da bazı haklar verdiyse de Yahudiler için asıl sorun yüzyılın son çeyreğinde yaşanmıştır. III.Aleksandr ve II.Nikola dönemlerinde anti-semitizm zirveye çıktı. Yahudiler, çarlığa karşı girişilen hareketlerle özdeşleştirildi ve kıyımına uğradı. Rusya'da Yahudiler için yaşama imkânı kalmayınca göç kaçınılmaz oldu⁷. Yüz binlerce Yahudi Rusya'yı terk etti. Çoğunluğu Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti. 1826'da ABD'de 5.000 Yahudi varken, 1880'lerde 280.000'e, 1920'lerin sonunda da 4.500.000'a ulaştı. Bu nüfusun yaklaşık %94'ü Rusya'dan göç etmişti⁸.

Rusya'da Yahudi kıyımının gerçekleştiği dönemde yalnız ABD değil, Arjantin, Kanada, Batı ve Orta Avrupa ile Osmanlı toprakları da göçten nasibini almıştır. 1905'in ikinci yarısından 1906'nın ikinci dönemine kadar Rusya'dan 200.000 Yahudi'nin 150.000'i ABD'ye göç ederken 13.500'ü Arjantin'e, 7.000'i Kanada'ya, 3.500'ü Filistin'e ve kalanları da Batı ve Orta Avrupa'ya gitmişti⁹.

II. Yahudilerin Osmanlı Topraklarına Göçü

Yahudiler arasında özellikle yaşlılarda Filistin'e dönüp, ömrünü burada tamamlamak arzusu vardı. Bu arzularını gerçekleştirmek yolunda pek çok Yahudi, siyasi bir emel taşımadan, münferit olarak Filistin'e geliyordu. Osmanlı Devleti ise gerek yabancı devletlerden gelen gerekse sonraki yıllarda elden çıkan eski topraklarından göç eden Yahudilerin, Osmanlı ülkesine iskânında bir tehlike görmüyordu. 18. yüzyılın ilk yarısında R. Yehudah önderliğinde bin kişilik bir grup Filistin'e geldi. 1740'ta Haham Hayyim Abulafia, Taberya ve çevresine Yahudi

⁵ Arslan, *Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü*, s. 30-31.

⁶ H.H. Ben-Sasson(Ed.), *A History of the Jewish People*, Cambridge, Massachusetts, 1976, s. 875-878.

⁷ Yusuf Besalel, *Yahudi Tarihi*, İstanbul 2000, s. 84-88; Max L. Margolis- Alexander Marx, *A History of the Jewish People*, New York 1965, s. 693-701.

⁸ Besalel, *Yahudi Tarihi*, s. 91.

⁹ Sasson(Ed.), *A History of the Jewish People*, s. 861.

yerleşimine öncülük etmeye çalıştı. Bir yıl sonra Fas ve İtalya’dan gelen Yahudiler Kudüs’e yerleşti¹⁰. Hatta 1791’de Prusya elçisinin, Kudüs’te Fransız vatandaşı Yahudilerin sayısının oldukça fazla olduğunu söylemesi üzerine Osmanlı hükümeti inceleme yaptırmıştır¹¹.

1840’larda ise Avrupa’nın değişik ülkelerinden Filistin’e yapılan Yahudi göçlerinde artış görülmeye başlandı. Prusya, Hollanda ve Macaristan’dan yılda 300 ila 500 arasında Yahudi göçmen yerleşmek amacıyla Kudüs’e geliyordu¹².

ABD’nin İstanbul başkonsolosu H. Maynard, 26 Haziran 1877 tarihli raporunda, Türklerin, Yahudilere, Batı ülkelerinin bazısından daha iyi davrandığını, Yahudiler için Osmanlı topraklarının İspanya’dan kovulduklarından beri bir sığınak yeri olduğunu yazıyordu¹³.

19. yüzyılın son çeyreğinde Filistin’e Yahudi göçündeki artış, Osmanlı hükümetini bazı tedbirler almaya zorladı. Üstelik gelen Yahudiler, yabancı devlet tabiiyetinde kalmaya devam ediyordu. Meclis-i Vükela, isteyen Yahudilerin Osmanlı tabiiyetine geçmek ve Filistin haricinde ikamet etmek şartıyla kabul edilmesine karar verdi. Filistin haricinden kastedilen mahallerin Mezopotamya ve Halep civarı olduğu anlaşıldı. Buralarda 200-250 kişilik gruplar halinde iskân gerçekleştirilecekti¹⁴. Filistin’e getirilen yasakla birlikte Yahudiler, Suriye bölgesine yoğunlaştılar. Bu gelişme üzerine Babiâli, Yahudilerin Filistin’le birlikte Suriye’de de iskân edilemeyeceğini ilan etti¹⁵. Karar doğrultusunda 180 kadar Yahudi’nin, Suriye’de iskânına izin verilmedi¹⁶.

1882 Ekiminde alınan bir başka karar da hacılar haricinde Yahudilerin, Filistin’e girişinin yasaklanmasıdır. Ancak Filistin’e giriş yapan Yahudi hacılar izini kaybettirip, çıkış yapmayınca hacılar için de bir aylık süre kısıtlaması getirildi¹⁷. İngiltere başta olmak üzere yabancı devlet konsoloslarının tepkisi üzerine Meclis-i Vükela, Kudüs’ün bir ticaret merkezi olmadığını bildirip, bir aylık süreyi üç aya çıkarttı¹⁸. Bundan böyle Kudüs’e giriş-çıkış yapan yabancı Yahudilerin isimleri bir deftere yazılacak ve defterler altı ayda bir Babiâli’ye gönderilecekti¹⁹. Defterde ayrıca

¹⁰ Sasson(Ed.), *A History of the Jewish People*, s. 915.

¹¹ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hatt-ı Hümayun (HAT), 193/9510, Arz Tezkiresi, 29 Zilhicce 1205/29 Ağustos 1791.*

¹² Catherine Nicault, “Osmanlı Kudüs’üne Dönüş”, *Kudüs 1850-1948*, Haz. Catherine Nicault, İstanbul 2001, s. 42-48.

¹³ Gülnihal Bozkurt, “Osmanlı-Yahudi İlişkilerine Genel Bir Bakış”, *Belleten*, S. 219, Ağustos 1993, s. 546.

¹⁴ Bozkurt, “Osmanlı-Yahudi İlişkilerine Genel Bir Bakış”, s. 553.

¹⁵ *BOA, Yıldız Perakende Mabeyn Başkitabet, 6/77, Suriye Valisi Hamdi Paşa’dan Gelen Tel, 6 Teşrinievvel 1298/18 Kasım 1882.*

¹⁶ *BOA, Dahiliye Nezareti İdari Kısım Belgeleri, 69421, Dahiliye Nezaretinden Takrir, 1 Teşrinisani 1298/13 Kasım 1882.*

¹⁷ Mim Kemal Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar İhânetler... Komplolar... Aldanmalar*, İstanbul 1991, s. 92.

¹⁸ Arslan, *Avrupa’dan Türkiye’ye İkinci Yahudi Göçü*, s.75-76.

¹⁹ *BOA, Vilayet Gelen Giden Defteri Kudüs (V.G.G.) No: 974, s.12, Kudüs Mutasarrıflığına Takrir, 1 Eylül 1304/13 Eylül 1888.*

kafilede bulunan kişilerin sayısı belirtilip, süre sonunda Kudüs'ü terk etmeyenler hakkında araştırma yapılacaktı²⁰.

Osmanlı yönetiminin itirazlar karşısında yaptığı kısmî değişiklik yabancı konsolosların tepkisini sonlandıramadı²¹. Bunu üzerine Babîâli, yasağın Rus ve Polonya Yahudileri gibi kalıcı ikamet için gelenleri kapsadığı açıklamasını yapmak zorunda kaldı. Ancak bu defa söz konusu ülke Yahudileri, yasağın uygulanmadığı ülkelere gidip ardından Osmanlı topraklarına gelmeye başladılar²².

1891 yılında Kudüs'e yapılan Yahudi göçü yerel idarecileri de endişelendirecek boyuta varmıştı. Kudüs Mutasarrıf Muavini Asım Efendi'nin Babîâli'ye gönderdiği raporda nüfusu 45.000 civarında olan şehirde çoğu Avrupa ülkelerinin pasaportuna sahip 30.000'den fazla Yahudi'nin bulunduğu bildiriliyordu²³. Yahudi göçünün önlenmesi için vapur acenteleri ikaz edildi²⁴. Dış ülkelerdeki Osmanlı diplomatik misyonları uyarılarak göç hazırlığı yapan Yahudilerin pasaportlarının vize edilmemesi istendi. Yalnız Osmanlı tebaası olanların pasaportları iyice incelenip, uygun vilayetlere iskân edileceklerdi. Hatta bunların içerisinde yol masraflarını karşılayamayacak kadar fakirlerin, masrafları *zuhurat tertibinden* karşılanacaktı²⁵.

Babîâli'nin kendi tebaası fakir Yahudilerin, yol masraflarını karşılamasına mukabil, zengin Yahudiler de yabancı ülke vatandaşı soydaşlarının ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyordu. *Alyans İsrailit* teşkilatı, 1891 yılında Rusya'dan İstanbul'a gelmiş olan Yahudilerin ev kiralarnı karşılamak için 30.000 frank göndermişti. Bu paradan Osmanlı, Romanya ve Rus tebaası 214 aile faydalanmıştır²⁶.

II.Abdülhamid, Filistin'e Yahudilerin yerleşmesinin Müslümanların ölüm kararı anlamına geldiğini bildirmesine rağmen, Avrupa'dan Yahudi göçleri devam ediyordu. 1892 yılında 533 Yahudi Adana, Mersin, İzmir ve Selanik'te iskân edildi²⁷. Ardından İzmir'e 150 haneden oluşan 750 kişilik bir grup daha yerleştirildi²⁸.

Eylül 1894'te Rusya'dan 200 civarında Yahudi'nin Osmanlı topraklarına geleceği duyumunu alan Babîâli, göçü engellenmeye çalıştı. Meclis-i Vükela, Rus elçiliğinin başvurusu üzerine yaptığı toplantıda, söz konusu Yahudilerin, eski Osmanlı vatandaşı olduğu gerekçesiyle Osmanlı topraklarına gelmelerinin engellenemeyeceğine karar verdi²⁹. Hatta bir yıl sonra Haydarpaşa Garı'nda konaklayan Yahudi göçmenlere,

²⁰ BOA, *Dahiliye Mektubî Kalemi (DH.MKT)*, 1541/81, Hariciye Nezaretine Takrir, 31 Ağustos 1304/12 Eylül 1888.

²¹ BOA, *DH.MKT*, 1471/101, Kudüs Mutasarrıflığına Tahrirat, 13 Kanunuevvel 1303/25 Aralık 1887; BOA, *DH.MKT*, 1505/53, Hariciye Nezaretine Tahrirat, 19 Nisan 1304/ 1 Mayıs 1888.

²² Mim Kemal Öke, *II. Abdülhamid Siyonistler ve Filistin Meselesi*, İstanbul 1981, s. 133-135.

²³ BOA, *Yıldız Perakende Adliye ve Mezahib Nezareti Maruzatı (Y.PRK.AZN)*, 5/9, Kudüs'te Yahudiler, 9 Cemaziyülahır 1308/20 Ocak 1891. Kemal Karpat, Asım Efendi'nin verdiği nüfus miktarın doğruya yakın olduğunu söylemektedir. Bk: Kemal H. Karpat, *Osmanlıdan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, Çev: Bahar Tırnakçı, İstanbul 2010, s. 322-323.

²⁴ BOA. V.G.G. No: 974, s. 57, Kudüs Mutasarrıflığına Tel, 20 Temmuz 1307/ 1 Ağustos 1891.

²⁵ Arslan, *Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü*, s.82-89.

²⁶ BOA, *Y.PRK.AZN*, 6/4, Arz Tezkiresi, Teşrinievvvel 1307/Ekim 1891.

²⁷ BOA, *İrade Hususi*, 2/ 1310 M-72, İrade-i Seniyye, 5 Ağustos 1308/ 17 Ağustos 1892.

²⁸ Arslan, *Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü*, s.142-143.

²⁹ Arslan, *Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü*, s. 80.

sinagog inşa etmeleri esnasında Rumlar tarafından yapılan saldırı II.Abdülhamid’in müdahale etmesine neden oldu. Padişah, bizzat kendi muhafızlarını göndererek sinagog inşaatında çalışan işçilerin güvenliğini sağladı. Yahudiler de Padişaha şükran duyularının göstergesi olarak sinagoga *Hamdet İsrail* adını verdiler³⁰.

Yüzyılın sonlarına doğru Balkanlardan artan Türk göçleri ve Siyonizm’in etkisi Osmanlı Devleti’nin Yahudi göçmenleri kabul etmesinde önemli değişikliklere yol açtı. Eski Osmanlı topraklarından gelen Yahudilerin göçü engellenmeye başlandı. Yabancı elçilikler nezdinde teşebbüslerde bulunuldu. Filistin’e yerleşmek için gelen Yahudilere pasaport verilmemesi, gemilere bindirilmemeleri, bilet satılmaması ve İstanbul’u gezmek için dahi olsa yolculara izin verilmemesi isteniyordu³¹.

21 Kasım 1900 tarihinde Yahudilerin, kutsal topraklara girişine dair nizamname yayınlandı. Dört maddeden oluşan nizamnameye göre tüm Yahudiler, Filistin’i ziyaret etmek için önce mesleğini, uyuşunu ve yolculuk nedenini belirten bir tezkere veya pasaport alacaktı. Bu belgelere sahip olan Yahudiler, Filistin’e giriş yaparken belgelerini verip, geçici ziyaret belgesi alacaktı. Kırmızı renkteki geçici belge bir aylık ziyaret süresince geçerli olacaktı. Sürenin bitiminde Yahudi misafir, Filistin’i terk etmek zorundaydı. Kimlere kırmızı tezkere verildiği karakollarca deftere kaydedilecekti. Aylık olarak tutulacak defterlerde kişinin adı, hangi tarihte giriş yaptığı ve adresi de yazılacaktı³².

Osmanlı Devleti’nin Yahudi göçünü kısıtlaması çabasına rağmen, Theodor Herzl önderliğinde Siyonistler bizzat Padişahla görüşüp, Yahudilerin Osmanlı topraklarına iskân edilmesini istiyordu. Fakat II. Abdülhamid, Yahudi göçünü uygun bulmadığını, Osmanlı topraklarında yalnız kendi milletinden olanları ve aynı inancı paylaşanları kabul edebileceği gerekçesiyle Herzl’in isteklerine olumsuz yanıt verdi. Padişaha göre Avrupalıların kovduğu Yahudiler, tıpkı Ermeniler gibi Osmanlı Devleti için bir sorun oluşturabilirdi³³.

II.Abdülhamid’in Herzl’e verdiği yanıtı rağmen sonraki yıllarda Yahudiler, Osmanlı topraklarına hatta Filistin’e göçe devam ettiler. Ekim 1907 tarihinde Yafa kaymakamlığı, uygulanan tedbirlere rağmen her gün yüzlerce Yahudi’nin bölgeye giriş yaptığını bildiriyordu. Ellerinden pasaportları alınıp, kırmızı tezkere verildiği halde üç ay sonunda ancak yüzde onunun çıkış yaptığı tespitine yer veriliyordu. Geri dönmeyenlerin çoğu konsololar vasıtasıyla Yafa ve Kudüs çevresine yerleştiriliyordu³⁴.

Abdülhamid’den sonra iktidarı devralan İttihatçılar, Yahudi göçünün önündeki kısıtlamaları kaldırmayı tercih ettiler. Kırmızı pasaport ve toprak satışını yasaklayan

³⁰ Stanford Shaw, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yahudi Milleti”, *Yeni Türkiye*, S.32, Mart-Nisan 2000, s. 460.

³¹ Arslan, *Avrupa’dan Türkiye’ye İkinci Yahudi Göçü*, s. 85-102.

³² Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler*, s. 93-94; Öke, *II. Abdülhamid Siyonistler ve Filistin Meselesi*, s. 136.

³³ BOA, *Yıldız Perakende Teşrifat-i Umumiye Dairesi*, 6/72, Doktor Herzl’e Verilen Tebligat Tercümesi, 5 Şubat 1317/18 Şubat 1902; Vahdettin Engin, *Pazarlık İkinci Abdülhamid ile Siyonist Lider Dr. Theodore Herzl Arasında Geçen “Filistin’de Yahudi Vatanı” Görüşmelerinin Gizli Kalmış Belgeleri*, İstanbul 2010, s. 61-140; Arslan, *Avrupa’dan Türkiye’ye İkinci Yahudi Göçü*, s. 105-106; Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler*, s. 55-85.

³⁴ Yasemin Avcı, *Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs 1890-1914*, Ankara 2004, s. 82-83.

uygulamalar kaldırıldı³⁵. Yahudi sermayesi sayesinde sanayi ve tarımın gelişeceği varsayıldı³⁶. Fakat çok geçmeden İttihatçılar, Abdülhamid'in politikalarına dönmeyi denediler. Bunda başarılı olduklarını söylemek zordur. Rusya'dan gemilerle Yahudiler, Yafa'ya geliyordu. Her vapurdan 100 ila 200 Yahudi, karaya çıkıyordu³⁷. 1914 yılının başlarında Dördüncü Ordu'dan gelen bir yazıda, Yahudi köylerinin nüfusunun yüz bin civarında olduğu bildiriliyordu³⁸.

III. Osmanlı Topraklarındaki Yahudilerin İngiltere ve Amerika Tarafından Himayesi

A. İngiltere'nin Yahudileri Himayesi

Mehmed Ali Paşa'nın Mısır valiliği sırasında Aşkenaz Yahudileri, Kudüs'e yerleşiyordu. Sefarad Yahudilerinin aksine yabancı devlet tabiiyetinde kalmayı tercih eden Aşkenazlara Osmanlı hükümeti sıcak bakmıyordu. Hükümetin engelleme girişimi karşısında yabancı konsololar, müdahale ederek, Aşkenaz Yahudilerini kendi vatandaşları olarak deftere kaydettiler³⁹.

Yahudileri, defterlere kaydeden devletlerden birisi de İngiltere'ydü. Uzakdoğu'daki sömürgelerine giden yolda güvenliğini sağlamak ve Ortadoğu'da nüfuzunu arttırmak İngiltere'nin en önemli amacıydı. Filistin, Suriye ve Irak'ta rakip sömürgeci bir devlete tahammülü yoktu. Kendi kaderine bırakılacak bir Ortadoğu İngiltere'nin zararına olabilirdi. Bu nedenle İngiltere olaylara müdahil olmuştur.

İngiltere 1840'lardan itibaren Yahudilerle ilgilenmeye başladı. Yahudi asıllı İngiliz vatandaşı Moses Montefiore, Filistin'de İngiltere'nin himayesinde bir Yahudi devleti kurulması fikrini ortaya attı⁴⁰. Bu esnada Şam'da bir Sardunyalı Kapuşin rahibi ve hizmetkârının kaybolmasından dolayı Yahudi berberin suçlanması ve önde gelen Yahudilerin tutuklanması İngiltere'yi bölgeye çekti. Fransa ile rekabet eden İngilizler, bölgeye heyet gönderdiler. Hem Mehmed Ali Paşa hem de padişahla görüştüler. Padişah Abdülmecid, Yahudilerin can ve mal güvenliklerinin Osmanlı Devleti'nin koruması altında olduğuna dair ferman yayınladı⁴¹. Palmerston da, bu olay sonrasında Montefiore gibi düşünmeye başlamıştı. Palmerston göre Filistin'de kurulacak bir Yahudi yurdu, hem Yahudiler, hem de iş imkânlarını arttıracığı için yerel halkın yararına olacaktı⁴².

³⁵ Hasan Karaköse, "Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Girişimleri ve Süleyman Fethi Bey'in Layihası (1911)", *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1, 2004, s. 51-52.

³⁶ Arslan, *Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü*, s.110.

³⁷ BOA, *Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus*, 18/41, Kudüs Mutasarrıflığına Tel, 8 Mayıs 1330/ 21 Mayıs 1914.

³⁸ BOA, *Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti*, 1/17, Dördüncü Ordu Kumandanlığından Tahrirat, 24 Safer 1332/22 Ocak 1914.

³⁹ Shalom Ginat, "The Jewish Settlement in Palestine in the 19th. Century", *The Jewish Settlement in Palestine 634-1881*, Ed. Alex Carmel, Peter Schafer, Yossi Ben Artzi, Weisbaden 1990, s. 166-173.

⁴⁰ Arslan, *Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü*, s. 37.

⁴¹ Bernard Lewis, *İslam Dünyasında Yahudiler*, çev: Bahadır Sina Şener, Ankara 1996, s. 179-181.

⁴² Arslan, *Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü*, s. 54.

Hükümetinin de desteğini alan İstanbul’daki İngiliz büyükelçisi, konsoloslarına, bölgelerinde adaletsizliğe ve kötü muameleye maruz kalan Yahudilere ilişkin rapor vermeleri talimatını gönderdi. İngiliz konsolosu Finn, büyükelçi S. Canning’e gönderdiği 7 Kasım 1851 tarihli raporunda Kudüs’teki Yahudilerin çoğunun kendi himayelerinde olduğunu bildırıyordu. İngiltere himayesindeki Yahudilerin sayısındaki fazlalık, Rus ve Hollandalı Yahudilerin de İngiliz himayesinde olmasından kaynaklanıyordu⁴³. 1849 yılındaki kayıtlara göre 370 hane Rusya Yahudi’si İngiltere himayesindeydi⁴⁴. 1850’lerde ise Filistin’deki 5000 Aşkenaz Yahudi’sinden 3000 kadarı Avusturya, 1000’i İngiltere kalanlarıysa Prusya, Hollanda ve Rusya himaye ediyordu⁴⁵.

Bu gelişmeler, İngiltere’nin hedeflerine uygun sürecin işlediğini gösteriyordu. İngiltere, 1838’de Kudüs’te ilk konsoloslugu açıp, misyonerleri destekleyerek himayesindeki nüfusu arttırmayı hedeflemiştir⁴⁶. 1843’te İngiltere’nin Suriye başkonsolosu Hugh Henry Rose, Montefiore’nin Filistin gezisinin, İngiltere’nin bölgede yabana atılmaması gereken nüfuzunu gösterdiğini bildırıyordu⁴⁷.

İngiliz himayesindeki Yahudilerin sayısındaki artış Babıâli’nin dikkatinden kaçmamıştı. Pek çok kişiye usulsüz himaye belgesi verildiği gerekçesiyle Babıâli, tepki gösterdi. 1872 yılında İngiliz başkonsolosu J. Eldridge, Acre, Hayfa, Taberya ve Safed’de İngiltere himayesinde bulunan 776 kişiden yalnızca 68’inin İngiliz vatandaşı olduğunu görünce, Rus kökenli Yahudilerin himayesine kısıtlama getirilmesini hükümetinden talep etti. İlk başta kabul görmeyen bu talep sonradan İngiltere tarafından uygulamaya konuldu. Yeni uygulamaya göre 1849’dan beri İngiltere himayesinde bulunanlardan aile reisleri, dul eşler, yirmi yaşın altındaki erkek çocuklar ve evlenmemiş kızlar İngiltere himayesinde kalmaya devam edecekti. Elli yaşın üstündekilerin himayesi de devam ettiği halde elli yaşın altındakiler 1 Ocak 1890’dan itibaren İngiliz himayesinden çıkartılacaktı⁴⁸.

İngiltere’nin himaye politikasındaki değişiklik Filistin üzerinde Yahudi yurdu kurma düşüncesinin sona erdiği anlamına gelmiyordu. 1870’lerin sonlarında Laurence Oliphant, Filistin’deki boş arazileri alıp, Yahudileri iskân etmek için *Palestine Development Company* adıyla bir şirket kurulmasını gündeme getirdi. Filistin’e yerleşecek olan Yahudiler, Avrupa için sorun olmaktan çıkacaktı. İngiltere’nin bölgede nüfuzunu arttıracak olan projeye İngiliz hükümeti, gayri resmî olarak destek verdi. Oliphant, 1879 yılının ortalarında projesini Sultan II.Abdülhamid’e sundu. Oliphant, görüşmede Osmanlı Devleti’nin ekonomik sıkıntılarına dikkat çekti. Projenin kabul

⁴³ Bozkurt, “Osmanlı-Yahudi İlişkilerine Genel Bir Bakış”, s. 549-551.

⁴⁴ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu(1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, çev: Bahar Tırnakçı, İstanbul 2003, s. 321.

⁴⁵ Isaiah Friedman, “The System of Capitulation and its Effects on Turco- Jewish Relations in Palestine, 1856–1897”, *Palestine in the Late Ottoman Period Political, Social and Economic Transformation*, Ed: David Kushner, Leiden 1986, s.280–281.

⁴⁶ Tufan Buzpınar, “Suriye ve Filistin’de Avrupa Nüfuz Mücadelesinde Yeni Bir Unsur: İngiliz Misyonerleri (19. Yüzyıl)”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, S.10, 2003, s. 112-113.

⁴⁷ Lewis, *İslam Dünyasında Yahudiler*, s. 183-184.

⁴⁸ Mordechai Eliav, *Britain and the Holy Land 1838-1914 Selected Documents From the British Conclulate in Jarusalem*, Jarusalem 1997, s. 59-64.

edilmesi halinde Osmanlı Devleti'ni bu sıkıntılardan kurtarmayı vaat ediyordu. Ayrıca Babîâli'nin üzerinde ısrarla durduğu Yahudilerin Osmanlı tabiiyetine girmeleri konusunda da teminat veriliyordu. Ancak proje Padişah tarafından kabul görmedi⁴⁹.

Sultan'ın ret cevabına rağmen Filistin'e Yahudi göçü devam ediyordu. 1882'de Eflak'tan dört yüz aileden oluşan Yahudi için Babîâli, Osmanlı tabiiyetine girmeyi ve Filistin haricinde iskân edilmeyi şart koştu. Babîâli'nin üzerinde ısrarla durduğu şartlar karşısında Yahudiler, Londra üzerinden bölgeye gelip, İngiliz himayesini sağlamlaştırmaya çalışıyordu⁵⁰.

1890'ların başında İngiltere, almış olduğu karar doğrultusunda başka devlet vatandaşı Yahudilerin himayesinde geri adım attı. 1 Mart 1890 tarihli rapora göre 400 kişi İngiliz himayesinden çıkartılmıştı⁵¹. İngiltere'nin yeni politikası Osmanlı hükümeti açısından kısmen başarı sayılabilir. Çünkü Rusya'dan yeni gelen Yahudilerin, uzun süre İngiltere himayesinde kalmaları engellenmiştir⁵².

B. ABD'nin Yahudileri Himayesi

İlk Amerikan gemisi 1797 yılında İzmir'e geldiğinde İzmir'deki İngiliz konsolosundan himaye talep etmişti⁵³. Aynı yıl Osmanlı Devleti'nin Londra sefiri İsmail Ferruh Bey, ABD'nin Osmanlı topraklarına diplomatik temsilcilik açma talebini İstanbul'a bildiriyordu⁵⁴. 1810 yılından itibaren İzmir ile Amerika arasında düzenli gemi seferleri başladı. Artan ticaret, iki devlet arasında diplomatik ilişkilerin başlamasına etkili oldu. 1830 Türk-Amerikan Ticaret Antlaşması ilişkilerin geldiği seviyeyi gösteriyordu. Bu anlaşmayla ABD'ye kapitülasyonlar verildi⁵⁵.

Osmanlı Devleti'yle ABD'nin ticari ilişkilerinin başladığı dönemde Amerikan misyonerleri de Osmanlı topraklarında faaliyetlere başladılar. Amerikan misyoner örgütü *American Board of Commissioners for Foreign Missions*, 1820 yılının başlarında Pliny Fish ve Levi Parsons'ı, İzmir, Beyrut ve Kudüs'te faaliyette bulunmaları için görevlendirdi⁵⁶. Yahudi ve Müslümanları, Protestan mezhebine çekmek için harekete geçen misyonerler, bu iki grubu ikna etmekte başarılı olamayınca hedeflerine Ermenileri aldılar⁵⁷.

Misyonerlerin, Yahudiler yerine Ermenileri tercih etmesi ABD'nin, Osmanlı topraklarındaki Yahudilerle ilgilenmediği anlamına gelmiyordu. 19. Yüzyılda,

⁴⁹ Bayram Kodaman-Nedim İpek, "Yahudilerin Filistin'e Yerleşmeleri ile İlgili Olarak II. Abdülhamid'e 1879'da Sunulan Layiha", *Belleten*, S.219, Ankara 1994, s. 565-587.

⁵⁰ BOA, *Yıldız Sadaret Resmi Maruzat*, 17/49, Arz Tezkiresi, Teşrinievvel 1298/Ekim-Kasım 1882.

⁵¹ Eliav, *Britain and the Holy Land*, s. 63-64.

⁵² BOA, *İrade Dahiliye*, 99922, İrade, 13 Nisan 1308/25 Nisan 1892.

⁵³ Nuri Doğan, *Cumhuriyet Öncesi Türk- Amerikan Ticaret Anlaşmaları*, İstanbul 1996, s. 18.

⁵⁴ BOA, HAT, 145/6080, Arz Tezkiresi ve Surh, 29 Zilhicce 1211/ 25 Haziran 1797.

⁵⁵ *Muahadat-ı Mecmuası*, c.2, 1294, s. 2-6; Leland James Gordon, *American Relations with Turkey 1830-1930 An Economic Interpretation*, Philadelphia, 1932, s.43-47.

⁵⁶ Orhan F. Köprülü, "Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri", *Belleten*, S. 200, Ağustos 1987,s.936.

⁵⁷ Konstantia P. Kiskira, "19. Yüzyılın Çokuluslu İstanbul'unda Amerikan Misyonerleri", *19. Yüzyıl İstanbul'unda Gayrimüslimler*, Ed. Pınelopı Stathis, İstanbul 1999, s. 65-77.

İngiltere gibi Filistin’de Yahudileri himaye eden devletlerden birisi de ABD’deydi. 1860’ların başında ABD’nin Kudüs konsolosu Page’in, Filistin’deki Osmanlı Yahudilerine protege belgesi vermesi Babıâli’nin tepkisine yol açtı. İstanbul’daki Amerikan elçisi James Williams nezdinde girişimler sonucunda Page görevden alındı. Yerine Victor Beauboucher getirildi⁵⁸. Yeni konsolos Beauboucher, bölgedeki Osmanlı Yahudilerini himaye etmekten uzak dursa da Prusya, Polonya, Fas ve Sırbistan Yahudilerini himayeye devam etti. Bu defa da Beyrut’taki Amerikan başkonsolosu Beauboucher’i himaye konusunda talimatlara uyması konusunda ikaz etme gereği duydu⁵⁹.

ABD’de artan nüfuslarına paralel olarak, Amerikan politikasında etkisi artan Yahudiler, 1877 yılında Dışişleri Bakanı Evarts’tan, Osmanlı topraklarına göç eden soydaşlarının ABD korumasına alınmasını istediler. Bu girişim sonucunda ABD hükümeti, Osmanlı topraklarındaki konsoloslarına, Yahudilere protege belgesi vermeleri talimatını gönderdi⁶⁰. Talimat üzerine Kudüs konsolosu DeHass, 500 kadar Yahudi göçmen aileyle birlikte Osmanlı Yahudilerine de protege belgesi dağıttı. Babıâli, Osmanlı vatandaşlarının himaye edilmesine tepki gösterince, DeHass, hatasını kabul ederek, Osmanlı Yahudilerini protege listesinden sileceğini bildirdi⁶¹.

Yabancı ülke vatandaşı Yahudilerin, Filistin’e göç ettiği halde, ayrıcalıklardan yararlanmak için ABD himayesine girmesi Osmanlı Devleti ile ABD arasında sorun oluşturmaya devam ediyordu. 22 Ocak 1884’te Hariciye Nazırı Arifi Paşa, ABD elçisine bir nota verdi. Notada Rusya’dan gelen kırk kadar Yahudi’nin, ABD vatandaşlığına geçerek Kudüs’e yerleştiği, oysa Rusya Yahudilerinin Osmanlı tabiiyetine geçmek koşuluyla ülkeye kabul edildikleri ifade ediliyordu. ABD elçisi Wallace, verdiği cevapta iddia edildiği gibi tabiiyet değiştirme olayının henüz gerçekleşmediğini bildirdi. Ancak kimlerin, ne şekilde ABD vatandaşlığına geçeceğini Osmanlı Hükümeti’nin iznine bağlı olmadığını da ekledi⁶². Ayrıca Wallace, kısa süre sonra, Washington’a, Osmanlı hükümetinin Kudüs’te ikamet eden bazı ABD vatandaşı Yahudilere, Osmanlı tebaası olarak muamele yaptığını rapor etti⁶³.

ABD elçisi Wallace, ülkesiyle ilişkisi olup Kudüs’te yaşayan Yahudileri üç gruba ayırıyordu. Birinci grup, ABD vatandaşlığına geçmek istediği halde halen başvuru formu dahi doldurmayanlardı. İkinci gruptakiler başvurusu henüz cevaplanmamış olanlardı. Bunların başvuruları, ne zamandan beri Filistin’de yaşadıkları, geliş sebepleri, meslekleri ve neden ABD’ye dönmediklerine dair bilgilerin Washington’a bildirilmesinden sonra yanıtlanacaktı. Son grup ise ABD vatandaşlığına geçmiş olanlardı. ABD kanunları çerçevesinde ABD vatandaşlığına

⁵⁸ Çağrı Erhan, *Türk- Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara 2001, s. 341.

⁵⁹ Ruth Kark, *American Consuls in the Holy Land 1832-1914*, Jerusalem 1994, s. 232-233.

⁶⁰ Erhan, *Türk- Amerikan İlişkileri*, s. 343.

⁶¹ Kark, *American Consuls in the Holy Land*, s. 233.

⁶² Erhan, *Türk- Amerikan İlişkileri*, s.347-348.

⁶³ Gülnihal Bozkurt, “Azınlık İmtiyazları-Kapitülasyonlardan Tek Hukuk Sistemine Geçiş”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.40, Mart 1998, s. 251.

geçmiş olanlara Osmanlı tebaası muamelesi yapılmasına asla müsaade edilmemesi için elçi, Kudüs'teki ABD konsolosuna talimat verdi⁶⁴.

1887 yılında Kudüs'te ABD konsolosu olarak görev yapan Henry Gilman, Rusya ve Doğu Avrupa'dan gelen Yahudi göçmenlerin Filistin'e yerleşmeleri için yardımda bulunuyordu⁶⁵. Bunun üzerine Washington'daki Osmanlı elçisi Mavroyeni Bey, ABD Dışişleri Bakanlığına bir nota verdi. Notada bundan sonra Filistin'e gidecek Yahudilerin pasaportlarına, hac için geldikleri ve yerleşme niyeti olmadığı yazılacağı, ziyaret süresinin üç ayı geçmeyeceği belirtiliyordu⁶⁶.

Osmanlı elçisinin verdiği nota istenilen sonucu vermemişti. 2 Ocak 1894 tarihli raporunda ABD'nin Kudüs konsolosu Selah Merrill, 1893 yılında Kudüs'e yerleşen ABD vatandaşı Yahudilerin, 118 aile ve 392 kişiden oluştuğunu rapor etti. ABD vatandaşlarının çoğu Polonya, Rusya ve Macaristan kökenlidir. ABD'de bir süre kalıp, ABD pasaportu alarak Filistin'e gelmişlerdi⁶⁷.

Filistin'de ABD himayesindeki Yahudi sayısındaki artış üzerine Babıâli, Osmanlı şehbenderlerinden, Filistin'e göç etmek isteyen ABD vatandaşı Yahudilerin pasaportlarının vize edilmemesini istedi⁶⁸. ABD'nin İstanbul elçisi Oscar Solomon Strauss'un, Hariciye Nazırı Tevfik Paşa ile görüşmesi sonucu, bireysel seyahatlerde dokuz günlük kısıtlama üzerinde anlaşmaya varıldı⁶⁹.

Strauss, Yahudilerin, Osmanlı Devleti için büyük maddi yararlar sağlayacağını dile getiriyordu. Ancak girişimlerinde başarılı olamadı⁷⁰. İki devlet arasındaki Yahudilerin himayesine dair sürtüşmeler devam etti. 20. yüzyılın başlarında Kudüs mutasarrıflığına atanan Ali Ekrem Bey, Yahudilerin en kolay ABD himayesine girdikleri tespitinde bulunmuştur⁷¹.

Sonuç

İlkçağlardan itibaren sürgün yoluyla dünyanın değişik bölgelerine dağılmış olan Yahudiler için ana yurt kabul edilen Filistin her zaman hedef bölgedir. Kendilerine vaat edilmiş olduğuna inanılan bu topraklara dönmek, orada ölmek özellikle yaşlı Yahudilerin arzularından biridir. Sanayi İnkılabıyla hızlanan sömürgecilik yarışı, sanayileşmiş devletlere dünyanın çeşitli yerlerine hâkim olmayı zorunlu kılarken, bu devletler kendi ülkelerinde istemedikleri Yahudilerden, Ortadoğu'da faydalanmayı tercih ettiler. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında Rusya

⁶⁴ Gülnihal Bozkurt, "A.B.D. Vatandaşlığı İddiasında Bulunan Osmanlı Vatandaşlarına Dair Bazı Amerikan Belgeleri", *Prof. Dr. Jale G. Akipek'e Armağan*, Konya 1991, s.177-189.

⁶⁵ Reuben Fink, *America and Palestine*, New York 1944, s. 26.

⁶⁶ Erhan, *Türk- Amerikan İlişkileri*, s.350.

⁶⁷ İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İstanbul 2006, s. 159-160.

⁶⁸ BOA, *Yıldız Esas Evrak*, 136/110, Ali Ferruh Bey'den Mabeyine Tahrirat, 24 Ocak 1899.

⁶⁹ Erhan, *Türk- Amerikan İlişkileri*, s.352-353.

⁷⁰ BOA, *Y.PRK.AZN*, 23/104, Washington Sefaretinden Tahrirat, 1320/1902; Yasemin Diril, *Osmanlı'dan Günümüze İç Siyaseti Yönlendiren Yabancı Eller (ABD Elçisi Oscar Solomon Straus'un Elçilik Yılları)(1887-1910)*, İstanbul 2006, s. 56.

⁷¹ Kark, *American Consuls in the Holy Land*, s. 234.

ve Doğu Avrupa'da yaşanan Yahudi kırımını karşısında İngiltere'nin başını çektiği ve Amerika'nın desteklediği devletler Osmanlı Filistin'inde Yahudilerin iskânını gündeme getirdi. Böylece Avrupa'da yaşanan Yahudi-Hristiyan çatışması ortadan kalkacağı gibi, Ortadoğu'ya müdahale imkânı sağlanacaktı. Bir başka ifadeyle Avrupa devletleri, kendi topraklarında istemedikleri Yahudilerle, Osmanlı Filistin'inde dost olacaktı.

İnsanî gerekçelerle kapılarını açtığı Yahudilerin, başka ülke himayesine girip, siyasi emeller peşinde koşması Osmanlı Hükümeti'nin tepkisine neden olmuştur. Yahudilerin, göçleri engellenmeye çalışılmış ve başka ülke himayesinde Filistin'de iskânlarına karşı çıkmıştır. Ancak yapılan tüm girişimlere rağmen ne Yahudi göçü önlenebilmiş ne de Batılı güçlerin Yahudileri himayesi sonlandırılabilmiştir.

Bibliyografya

A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

1. *Dahiliye Mektubî Kalemi*
2. *Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti*
3. *Dahiliye Nezareti İdarî Kısım Belgeleri*
4. *Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus*
5. *Hatt-ı Hümayun*
6. *İrade Hususi*
7. *İrade Dahiliye*
8. *Yıldız Esas Evrak*
9. *Yıldız Perakende Adliye ve Mezahib Nezareti Maruzatı*
10. *Yıldız Perakende Mabeyn Başkitabet*
11. *Yıldız Perakende Teşrifat-i Umumiye Dairesi*
12. *Yıldız Sadaret Resmi Maruzat*
13. *Vilayet Gelen Giden Defteri Kudüs, No: 974*

B. Süreli Yayın

Muahedat-ı Mecmuası, c.2, 1294.

C. Araştırma Eserleri

ARSLAN, Ali, *Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü*, İstanbul 2006 .

AVCI, Yasemin, *Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs 1890-1914*, Ankara 2004.

- AYDIN, Mahir, "Musevilerin Osmanlı Topraklarına Kabulünün 400. Yıldönümü Kutlamaları", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, c.13, İstanbul 1993, s. 29-39.
- BESALEL, Yusuf, *Yahudi Tarihi*, İstanbul 2000.
- BOZKURT, Gülnihal, "A.B.D. Vatandaşlığı İddiasında Bulunan Osmanlı Vatandaşlarına Dair Bazı Amerikan Belgeleri", *Prof. Dr. Jale G. Akipek'e Armağan*, Konya 1991, s.177-189.
- BOZKURT, Gülnihal, "Azınlık İmtiyazları-Kapitülasyonlardan Tek Hukuk Sistemine Geçiş", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.40, Mart 1998, s.247-261.
- BOZKURT, Gülnihal, "Osmanlı-Yahudi İlişkilerine Genel Bir Bakış", *Belleten*, S. 219, Ağustos 1993, (Ayrı Basım), Ankara 1994.
- BUZPINAR, Tufan, "Suriye ve Filistin'de Avrupa Nüfuz Mücadelesinde Yeni Bir Unsur: İngiliz Misyonerleri (19. Yüzyıl)", *İslam Araştırmaları Dergisi*, S.10, 2003, s.107-120.
- DİRİL, Yasemin, *Osmanlı'dan Günümüze İç Siyaseti Yönlendiren Yabancı Eller (ABD Elçisi Oscar Solomon Straus'un Elçilik Yılları)(1887-1910)*, İstanbul 2006.
- DOĞAN, Nuri, *Cumhuriyet Öncesi Türk- Amerikan Ticaret Anlaşmaları*, İstanbul 1996.
- ELIAV, Mordechai, *Britain and the Holy Land 1838-1914 Selected Documents From the British Conclulate in Jarusalem*, Jarusalem 1997.
- ENGİN, Vahdettin, *Pazarlık İkinci Abdülhamid ile Siyonist Lider Dr. Theodore Herzl Arasında Geçen "Filistin'de Yahudi Vatani" Görüşmelerinin Gizli Kalmış Belgeleri*, İstanbul 2010.
- ERHAN, Çağrı, *Türk- Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara 2001.
- FINK, Reuben, *America and Palestine*, New York 1944.
- FRIEDMAN, Isaiah, "The System of Capitulation and its Effects on Turco- Jewish Relations in Palestine, 1856-1897", *Palestine in the Late Ottoman Period Political, Social and Economic Transformation*, Ed: David Kushner, Leiden 1986, s.280-293.
- GINAT, Shalom, "The Jewish Settlement in Palestine in the 19th. Century", *The Jewish Settlement in Palestine 634-1881*, Ed. Alex Carmel, Peter Schafer, Yossi Ben Artzi, Weisbaden 1990, s.165-176.
- GORDON, Leland James, *American Relations with Turkey 1830-1930 An Economic Interpretation*, Philadelphia, 1932.
- KARAKÖSE, Hasan, "Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Girişimleri ve Süleyman Fethi Bey'in Layihası (1911)", *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1, 2004, s.43-57.
- KARK, Ruth, *American Consuls in the Holy Land 1832-1914*, Jerusalem 1994.

- KARPAT, Kemal H., *Osmanlıdan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, Çev: Bahar Tırnakçı, İstanbul 2010.
- KARPAT, Kemal, *Osmanlı Nüfusu(1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, çev: Bahar Tırnakçı, İstanbul 2003.
- KISKIRA, Konstantia P., “19. Yüzyılın Çokuluslu İstanbul’unda Amerikan Misyonerleri”, *19. Yüzyıl İstanbul’unda Gayrimüslimler*, Ed. Pinelopi Stathis, İstanbul 1999, s. 65-77.
- KODAMAN, Bayram-Nedim İpek, “Yahudilerin Filistin’e Yerleşmeleri ile İlgili Olarak II. Abdülhamid’e 1879’da Sunulan Layiha”, *Belleten*, S.219, Ankara 1994, s.565-587.
- KOLÇAK, Özgür, *Osmanlılarda Bir Küçük Sanayi Örneği: Selanik Çuha Dokumacılığı (1500-1650)*, (İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005.
- KÖPRÜLÜ, Orhan F., “Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri”, *Belleten*, S. 200, Ağustos 1987, s. 927-947.
- LEWIS, Bernard, *İslam Dünyasında Yahudiler*, çev: Bahadır Sina Şener, Ankara 1996.
- MARGOLIS, Max L.-Alexander Marx, *A History of the Jewish People*, New York 1965.
- NICAULT, Catherine, “Osmanlı Kudüs’üne Dönüş”, *Kudüs 1850-1948*, Haz. Catherine Nicault, İstanbul 2001, s.37-94.
- ORTAYLI, İlber, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman Nüfuzu*, İstanbul 2006.
- ÖKE, Mim Kemal, *II. Abdülhamid Siyonistler ve Filistin Meselesi*, İstanbul 1981.
- ÖKE, Mim Kemal, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar İhânetler... Komplolar... Aldanmalar*, İstanbul 1991.
- SASSON, H.H. Ben (Ed.), *A History of the Jewish People*, Cambridge, Massachusetts, 1976.
- SHAW, Stanford, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yahudi Milleti”, *Yeni Türkiye*, S.32, Mart-Nisan 2000, s.446.460.
- TANYU, Hikmet, *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*, c.1, İstanbul 1979.